

FALLİBİLİZM: FELSEFİ BİR KAVRAM ANALİZİ

FALLIBILISM: A PHILOSOPHICAL CONCEPT ANALYSIS

Gülümser DURHAN*

Öz

Fallibilizmin felsefi boyutu, epistemolojide süregelen “Kesinlik olmadan bilgi mümkün müdür?” sorusu etrafında şekillenmektedir. Bu sorunun temelinde, bilgi iddialarının yanlışla ihtimali taşıması ve bu iddiaların bilgi olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışması bulunmaktadır. İnfallibilist yaklaşımlarda bilgi, hata olasılığını tamamen dışladığında geçerli; fallibilizmde yanlışlıklar, bilginin doğasına içkindir. Bu karşılıklı, sadece bilgi tanımının teknik sınırlarını değil, bilme sürecinin epistemik değerini de sorgulamayı gerektirmektedir. Öyleyse yapılması gereken, fallibilizmin bilgi teorisindeki yerini belirleyerek onun şüphecilikten ve kesinlikçi epistemolojiden nasıl ayrıştığını ortaya koymaktır. Fallibilizm, epistemik gerekçelendirmenin mutlak doğrulukla değil, güçlü kanıtlar, makul güven ve revizyona açıklığa dayandığını savunmaktadır. Bu yaklaşım, yanlışla ihtimalini bir tehdit değil, eleştirel sorgulamanın ve teorik ilerlemenin temel motivasyonu olarak görmektedir. Böylece fallibilizm, yalnızca bir bilgi tanımı tartışması değil, aynı zamanda epistemik tevazu, eleştirel düşünme ve bilimsel ilerlemenin de felsefi gerekçesidir. Dolayısıyla bu çalışma, bilgi arayışının, nihai bir kesinlikten ziyade, sürekli olarak sınanan ve geliştirilen bir süreç olduğunu vurgulayarak, epistemolojide açık uçlu bir anlayışa katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Yanlışlıklar, Doğruluk, Kesinlik, Gerekçelendirme.

Abstract

The philosophical dimension of fallibilism takes shape around the enduring epistemological question: “Is knowledge possible without certainty?” At the core of this question lies the issue of whether knowledge claims, given their susceptibility to error, can legitimately be regarded as knowledge. In infallibilist approaches, knowledge is valid only insofar as the possibility of error is completely excluded; by contrast, in fallibilism, fallibility is intrinsic to the very nature of knowledge. This opposition calls into question not only the technical boundaries of the definition of knowledge but also the epistemic value of the process of knowing itself. What is therefore required is to determine the place of fallibilism within epistemology and to clarify how it diverges both from skepticism and from certainty-based epistemologies. Fallibilism maintains that epistemic justification rests not on absolute truth but on strong evidence, reasonable confidence, and openness to revision. Rather than treating the possibility of error as a threat, this approach regards it as the fundamental motivation for critical inquiry and theoretical progress. In this way, fallibilism constitutes not merely a debate about the definition of knowledge but also a philosophical justification for epistemic humility, critical thinking, and scientific advancement. Accordingly, this study contributes to an open-ended understanding of

Article Info

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 03/10/2025

Kabul Tarihi: 25/01/2026

Atıf

Durhan, G. (2026). Fallibilizm: Felsefi bir kavram analizi. *Anasay*, (33), 51–61.

Research Article

Received: 03/10/2025

Accepted: 25/01/2026

Cite this article as:

Durhan, G. (2026). Fallibilism: A philosophical concept analysis. *Anasay*, (33), 51–61.

* Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Muş/Türkiye, g.durhan@alparslan.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9639-9620>.

Corresponding author: Gülümser Durhan, g.durhan@alparslan.edu.tr

epistemology by emphasizing that the pursuit of knowledge is a process that is continually tested and refined, rather than one aimed at final certainty.

Keywords: Knowledge, Fallibility, Truth, Certainty, Justification.

EXTENDED ABSTRACT

Fallibilism occupies a central position in contemporary epistemology by challenging the traditional assumption that knowledge necessarily requires certainty. The core epistemological question guiding this study is whether knowledge is possible in the absence of infallible justification. Classical infallibilist accounts maintain that a belief qualifies as knowledge only if it is supported by reasons that guarantee its truth and exclude all possibility of error. In contrast, fallibilism argues that the possibility of error is not an external threat to knowledge but an intrinsic feature of human cognition. From this perspective, the absence of absolute certainty does not undermine knowledge claims; rather, it defines the epistemic conditions under which human knowledge operates.

The primary aim of this article is to offer a systematic philosophical analysis of fallibilism as an epistemological concept and to clarify its relationship to infallibilism, epistemic justification, and skepticism. The study examines fallibilism not merely as a descriptive claim about human cognitive limitations but as a normative framework that reshapes how knowledge, justification, and rational inquiry should be understood. By situating fallibilism within both its historical roots and contemporary debates, the article argues that fallibilism provides a coherent alternative to both dogmatic certainty and radical skepticism.

Historically, fallibilist intuitions can be traced back to ancient philosophical skepticism, particularly to Socratic intellectual humility and the Academic Skeptics' rejection of absolute certainty. However, fallibilism acquires its systematic formulation in modern philosophy, especially in the works of Peirce, Popper, and Dewey. Peirce characterizes fallibilism as the doctrine that human knowledge is never absolute but always subject to revision in light of new evidence. For Peirce, scientific inquiry does not aim at final truth but at the progressive reduction of error through continuous testing and self-correction. Popper similarly places fallibilism at the center of his philosophy of science, arguing that scientific knowledge advances through falsification rather than verification, and that even well-corroborated theories remain provisional. Dewey, from a pragmatist standpoint, replaces the notion of certain knowledge with "warranted assertability," emphasizing the contextual and revisable nature of justified claims.

A central focus of the article is the distinction between fallibilism and infallibilism. While both positions agree that knowledge must involve truth, they diverge sharply on the nature of justification. Infallibilism demands justificatory reasons that logically entail the truth of the believed proposition, whereas fallibilism allows that justification may be compatible with the possibility of error. The article argues that infallibilist standards impose excessively strong conditions on knowledge, leading inevitably to skeptical conclusions that undermine ordinary and scientific knowledge claims. Fallibilism, by contrast, relaxes these conditions without collapsing into epistemic relativism, thereby preserving the meaningfulness of everyday and scientific knowledge.

The discussion further differentiates between weak and strong versions of epistemic fallibilism. Weak fallibilism holds that a subject may know a proposition even if their evidence does not rule out all possibilities of error, while strong fallibilism goes further by claiming that no belief can ever be justified with absolute certainty. By examining contemporary debates surrounding these positions, the article shows that fallibilism is best understood as a spectrum of views unified by a shared rejection of epistemic absolutism rather than as a single rigid doctrine.

Another key contribution of the article lies in its analysis of epistemic justification under fallibilism. Justification, on this view, does not function as a guarantee of truth but as a rational

basis that increases the likelihood of correctness while remaining open to revision. This understanding grounds an epistemic attitude of humility, encouraging critical reflection, openness to counter-evidence, and the continuous reassessment of beliefs. Importantly, the article emphasizes that fallibilism does not equate knowledge with mere opinion; rather, it maintains robust epistemic standards while acknowledging human cognitive limitations.

Finally, the article addresses the relationship between fallibilism and skepticism. Although fallibilism is often presented as an antidote to skepticism, the analysis shows that the two positions are not strictly incompatible. One can accept fallibilism while still endorsing skeptical conclusions about the scope of human knowledge. Nevertheless, fallibilism remains philosophically significant because it reframes skepticism by rejecting the assumption that knowledge requires certainty. In doing so, it offers a more flexible and realistic epistemological framework.

In conclusion, this study argues that fallibilism provides a compelling account of knowledge as a dynamic, context-sensitive, and revisable enterprise. By abandoning the unattainable ideal of absolute certainty, fallibilism preserves the epistemic value of inquiry, supports scientific progress, and promotes critical rationality. As such, fallibilism emerges not merely as a technical epistemological thesis but as a foundational attitude toward knowledge, justification, and intellectual responsibility.

Giriş

İnsan bilgisi, tarihsel süreç boyunca kesinlik arayışına yönelmiş olsa da bu arayışın kendisi çoğu zaman bir yanılsamaya dönüşmüştür. Çünkü bilgi, doğası gereği sınanabilir ve yanılabilir bir yapıya sahiptir. Ne var ki fallibilizm bu durumu bir iddia düzeyine taşır. Türkçede genellikle “yanılabilirlik” veya “yanılabilirlik” olarak karşılıklı bulan *fallibilizm*, insan bilgisinin yalnızca sınanabilir olmadığını, aynı zamanda hiçbir zaman mutlak kesinliğe ulaşamayacağını ve dolayısıyla her türlü inanç, teori ya da çıkarımın potansiyel olarak yanlışlanabilir olduğunu savunmaktadır. Etimolojik olarak Latince *fallibilis* (“yanılabilir”) kelimesinden türeyen fallibilizm, bilgiye dair dogmatik kabulleri reddederek, eleştirel sorgulama ve açık fikirlik gibi entelektüel tutumları teşvik etmektedir. Bu nedenle hem modern bilim anlayışının hem de çağdaş epistemolojinin temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Fallibilizmin kökenleri Antik Yunan’a, özellikle de Sokrates’in “Bildiğim tek şey, hiçbir şey bilmediğimdir” sözüne kadar götürülebilir. Bu ifade, bilginin kesinliğine duyulan kuşkunun felsefi temelini sunmaktadır. Ancak fallibilist yaklaşımın sistematik hale gelişi, modern dönemde Charles Sanders Peirce, Karl Popper ve John Dewey gibi düşünürlerle gerçekleşmiştir; özellikle XX. yy’da Peirce ile felsefi bağlam kazanmıştır. Nitekim Peirce, bilimsel araştırmanın ilerleyişini açıklarken fallibilizmi temel bir ilke olarak öne sürmektedir. O, akıl yürütme yoluyla mutlak doğruluğa, mutlak kesinliğe veya mutlak evrenselliğe asla varamayacağımızı veya buna güvenemeyeceğimizi savunmaktadır. Ona göre çıkardığımız sonuçların yaklaşık olarak bile doğru olduğundan kesinlikle emin olamayız (Peirce, 1960, s. 58). Ancak, akıl yürütme yoluyla kesinliğe, doğruluğa ve evrenselliğe ulaşamıyorsak, o zaman bunlara ulaşmanın başka bir yolu yoktur; hatta doğrudan deneyimle, doğuştan gelen gerçeklerin sezgisiyle, vahiy yoluyla bile kesinlik elde edilemez (Peirce, 1960, s. 59). O halde, genel olarak, hiçbir şekilde mükemmel bir kesinliğe ya da kesinliğe ulaşamayız. Hiçbir şeyden kesinlikle emin olamayacağımız gibi, herhangi bir ölçünün ya da genel oranın tam değerini de hiçbir olasılıkla tespit edemeyiz (Peirce, 1960, s. 60). Buradan Peirce’in kendi sözleriyle fallibilizmin tanımı, “bilgimizin asla mutlak olmadığı, aksine her zaman belirsizlik ve belirsizlik sürekliliği içinde yüzdüğü doktrindir” (Peirce, 1960, s. 70). Öyle ki Peirce için bilimsel araştırma, sonuçları kesinleştirmek için değil yanılabilirliği azaltmak için yürütülür. Fallibilizm, bu sürecin temelini oluşturur. Zira onun yaklaşımı, bilginin hiçbir zaman nihai olmadığını ve her zaman yeni gözlem ve deneyimlerle test edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu manada bilim, yanılabilirliğin farkında olan bir sorgulama süreci olarak işler

ve böylece her hipotez, yeni verilerle değişebilir. Bu da bilimin ilerlemesini sağlamaktadır. Peirce esasında, fallibilizmi her şeyin yanlışlanabilir olduğu anlamında değil, “her şeyin yeniden değerlendirilebilir” olduğu anlamında kullanmaktadır. Bu, bilimsel yöntemin ampirik temellere dayanmasını ve yeni deneyimlere açık kalmasını gerektirmektedir. Hipotezler kesinlik taşımaz; olasılıklar arasında en iyi açıklamaya ulaşmaya çalışırlar. Bu süreç, hiçbir zaman “nihai hakikat”e ulaşmamaktadır; fakat daha iyi, daha güvenilir bilgiye doğru yönelmektedir. Öyle ki Peirce için, bir inancın sağlamlığı, mutlak doğru olmasıyla değil, sürekli olarak eleştiriye açık tutulmasıyla ölçülmelidir. Bu nedenle bilim, dogmadan uzak, sürekli kendini sorgulayan ve geliştiren bir etkinliktir.

Benzer şekilde, Karl Popper fallibilizmi bilimsel yöntemin merkezine yerleştirmektedir. Popper, bilginin yanlışlanabilir olduğunu ve bu nedenle geçici olarak, özellikle de potansiyel eleştiriye açık tutularak, elde tutulması gerektiğini savunmaktadır. Popper'in eleştirel rasyonalizmi, tüm deneysel bilgi biçimlerinin eleştiri süzgecinden geçmesi gerektiğini ve yalnızca eleştiri süzgecinden geçenlerin uygun şekilde 'bilimsel' olarak adlandırılabilceğini vurgulamaktadır (Popper, 1945, s. 225). Dolayısıyla Popper'a göre, bilimsel bilgi hiçbir zaman doğrulanamaz; yalnızca yanlışlanabilir önermeler geçici olarak kabul edilebilir bilgi olarak değerlendirilebilir. Ona göre, "eski bilimsel episteme ideali"nin- kesinlikle kesin, kanıtlanabilir bilgi - bir put olduğu kanıtlanmıştır. Bilimsel nesnellik talebi, her bilimsel ifadenin sonsuza dek geçici kalmasını kaçınılmaz hale getirir" (Popper, 1959, s. 280). Popper, çürütülen bir inancın dahi tümüyle değersiz sayılmayacağını, çünkü çürütme sürecinin de yanlışlanabilir olduğunu belirtmektedir. Böylelikle bilimsel bilgi, olasılıklar üzerine kurulu bir ilerleme çizgisi izlemektedir.

John Dewey ise fallibilist yaklaşımı, deneyimsel öğrenme ve pragmatist epistemoloji bağlamında temellendirmektedir. Dewey, inanç ve bilgi terimlerinin yerine "dayanaklı iddia" (*warranted assertability*) kavramını önermektedir (Dewey, 1938, s. 7). Bu, bir önermenin kesinlik iddiası taşımadan, mevcut veriler ışığında işlem yapmaya uygun olduğunu ima eden bir kavramsallaştırmadır. Bu iddialar, “üzerinde işlem yapmaya hazır olduğumuz kadar kesinleşmiş, ancak gelecekte değiştirilmeye her zaman açık olan araştırma sonuçlarıdır” (Martela, 2015, s. 6). Bu bağlamda bilgi süreci, hiçbir zaman tamamlanmış bir bütün değil, sürekli yenilenen ve gelişen bir arayış olarak anlaşılmaktadır.

Fallibilizmin daha geniş anlamda sunduğu temel anlayış, yeni kanıtlara ve argümanlara açık kalmanın ve aynı zamanda bir konuyu mevcut soruşturma ve eylem amaçları için makul bir şekilde çözülmüş olarak ele almanın mümkün olduğudur. Terimin bu şekilde yorumlanması, yalnızca Peirce'in formülasyonunda değil, daha önceki şüpheli geleneklerde de özellikle Larissa'lı Philo ve David Hume gibi isimlerde izlenebilmektedir. Çağdaş epistemologlar ise bu tutumu büyük ölçüde paylaşmakta ve fallibilizmi günümüz bilgi kuramlarının üzerinde yükseldiği varsayılmamış, fakat genellikle kabul edilmiş bir zemin olarak görmektedirler (Leite, 2010, s. 370). Şu hâlde fallibilizm, dogmatik olmayan bir entelektüel duruş veya tutumdur: Birinin hata yapmış olma olasılığına açık olmak ve inancının ki, bu inanç ne hakkında olursa olsun, yanlış olduğu yönündeki argümanlara adil bir şekilde kulak verme isteği üzerinde temellenmektedir.

Fallibilizm ve İnfallibilizm

Fallibilizm kavramı karşısında yer alan, bilginin ancak kesin gerekçelerle mümkün olduğunu savunan infallibilizm kavramı, epistemolojik tartışmanın diğer temel kutbunu oluşturmaktadır. Bu nedenle, fallibilizmi tam olarak kavrayabilmek için infallibilizmin de içeriğini ve dayandığı varsayımları bilmek gerekmektedir. İnfallibilizm (Yanılmazlık/Hatasızlık), bilginin, gerçeği garanti eden nedenler veya kanıtlar gerektirdiği görüşüdür. Mantıksal formda ifade etmek gerekirse, infallibilizm, "bir kişinin p'yi bilmesinin ancak ve ancak kanıtlarının p'nin doğruluğunu garanti etmesi durumunda mümkün olduğunu" savunan görüştür (Brown, 2018, s. 2). Hem fallibilistler hem de infallibilistler, yalnızca doğru önermelerin bilgiye konu olabileceği konusunda hemfikirdir. Tartışma konusu olan ise bilmek için sahip olunması gereken kanıtın veya

temelin doğasıdır. "Eğer infallibilizm doğruysa, p'yi bilmek, p'nin sadece olası olduğunu gösteren temellere dayalı olarak mümkün değildir—sonuçta bu temeller, p'nin yanlış olmasıyla da uyumludur! Bunun yerine, p'yi bilmek için, p'yi gerçekten garanti eden ve dolayısıyla p'nin olmama olasılığını ortadan kaldıran temellere sahip olmalısınız" (Leddington, 2018, s. 161). Bu durumda infallibilizm, kesinleştirilmiş bir gerekçelendirme, kanıt veya tüm olası alternatif sonuçları dışlayan sağlam bir gösterim gerektirmektedir.

İşte bu noktada, infallibilizmin kesinlik talebine karşılık, fallibilizm bilginin yanılabılır gerekçelerle de mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda burada ele alınan fallibilizm, "yetenek fallibilizmi"nden ziyade "epistemik fallibilizm" olarak adlandırabileceğimiz bir yaklaşımdır. Hepimiz hata yaptığımızı, kişisel olarak yanılabılır olduğumuzu ve akıl yürütme ile algılama yetelerimizin her zaman doğru inançlara götürmediğini biliyoruz. Newman'ın belirttiği gibi, "Dün ne yaptığımı kesin olarak hatırlıyorum, ancak yine de hafızam yanılmaz değildir; iki artı ikinin dört ettiğinden eminim, ancak uzun toplama işlemlerinde sık sık hata yaparım" (Newman, 1985, ss. 146-147). Bu durum, insan zihninin yanılabılırliğini ortaya koymakta ve düşünme hatalarının, "akıl yürütmekten vazgeçmek için değil, daha dikkatli akıl yürütmek için" birer ders ve uyarı işlevi gördüğünü göstermektedir (Newman, 1985, s. 150).

Epistemik fallibilizm, her inancın veya bilgi iddiasının daha iyi kanıtlar veya gerekçeler ortaya çıktığında revize edilebileceğini kabul etmektedir. Bu yaklaşım, öznenin kendi bilişsel sınırlılıklarını fark etmesini sağlayarak epistemik tevazuyu güçlendirmekte; yani, hiçbir inanç mutlak kesinliğe sahip olamayacağı için entelektüel alçakgönüllülük benimsenmektedir. Yanılabılırlik ilkesini içselleştirmek, eleştirel düşünmeyi epistemik bir zorunluluk hâline getirmektedir. Zira her inancın gerekçelerinin sorgulanabilir olduğu varsayımı, akıl yürütme süreçlerinde sistematik eleştiriye açık olmayı gerektirmektedir. Ayrıca, teorilerin ve gerekçelerin sürekli gözden geçirilmesi ve hataların düzeltilmesi, bilimsel ilerlemenin motor gücünü oluşturmaktadır. Fallibilizm, hataları düzeltme ve bilgi birikimini geliştirme yoluyla bilimin ilerlemesine felsefi temel sunmaktadır.

Literatüre baktığımızda epistemik fallibilizm için en az iki farklı tanım bulunmaktadır. Bunlar, "zayıf fallibilizm" ve "güçlü fallibilizm" olarak adlandırılmaktadır (Gage & Aquino, 2023, s. 32). Baskın görüş olan zayıf fallibilizm, "bir kişinin p'yi bilebileceğini, ancak p'ye dair kanıtlarının, p'nin yanlış olması olasılığıyla mantıksal olarak tutarlı olabileceğini" savunmaktadır (Stanley, 2005, s. 127). Örneğin Stewart Cohen, "bir fallibilist teori, S'nin q'yu, r'nin yalnızca q'yu olası kıldığı bir temele (r) dayanarak bilebileceğini kabul eder" (Cohen, 1988, s. 91) diyerek zayıf fallibilizmin temel ilkesini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, fallibilizmin, bilgiye sahip olmak için kanıtın mutlak doğru olmasını gerektirmediğini vurgulamaktadır.

James Pryor ise, epistemik fallibilizm ile infallibilizm arasındaki farkı açıklarken şöyle söylemektedir: Bir fallibilist, yanılabılır gerekçelendirme temelinde bilgiye sahip olabileceğimize inanan kişidir; yani bu, inançlarımızın doğru olduğunu garanti etmeyen bir gerekçelendirmedir. Duyularımızın bize söylediklerine inanmak için en fazla yanılabılır bir gerekçelendirmeye sahip olabiliriz. Dolayısıyla çevremize dair algısal bilgiye sahip olduğumuzu düşünen herkesin fallibilizmi benimsemesi gerekir. Çoğumuzun fallibilist olduğunu varsayıyorum. Çoğumuz çevremiz hakkında bazı algısal bilgilere sahip olduğumuzu düşünüyoruz (Pryor, 2000, s. 518). Öyleyse günlük algısal bilgi, mutlak doğru gerekçelere ihtiyaç duymadan da "bilgi" olarak kabul edilebilir ya da bilgiyi elde etmek için gerekçe yanılabılır olabilir ve bu normaldir; nitekim zayıf fallibilizm bu durumu meşrulaştırmaktadır.

Ne var ki bazı filozoflar, çürütülebilir kanıtların bilgi için yeterli olduğunu söylemekle yetinmezler (yani, zayıf fallibilizmin ötesine geçerler). Bu filozoflar, fallibilizmin, çürütülebilir kanıtların elde edilebilecek tek şey olduğunu savunan bir görüş olduğunu ileri sürerler. Örneğin Stephen Hetherington, *Internet Encyclopedia of Philosophy*'de fallibilizmi, "hiçbir inancımız veya tezimiz için kesin bir gerekçelendirme ya da akılcı bir kesinlik olmadığını" savunan bir görüş

olarak tanımlar; inançlarımızın hiçbirisi, “yanlış olamayacak kadar iyi gerekçelendirilmiş veya uygun kanıtlarla ya da uygun koşullarla desteklenmiş değildir” (Hetherington, 2025). Ancak Hetherington, bu tanımın ifade ettiği güçlü fallibilist iddiayı ise aşırı bulur ve bilgiye yönelik her tür kesinliğin bütünüyle imkânsız olduğunu öne sürmesini eleştirmektedir.

Hetherington, güçlü fallibilizmin bir eleştirmeni iken, Trent Dougherty bu görüşü benimsemektedir. Dougherty, fallibilizmin, “hiçbir şeyden kesin olarak emin olamayacağımız” tezi olduğunu ve burada “kesin” kavramı en güçlü anlamda kullanıldığını savunur (Dougherty, 2011, s. 141). Bazıları bu görüşü saçma bulabilir ve zorunlu doğrulara (yani, yanlış olamayacak doğrulara) dair bilimize işaret edebilir. Ancak, en azından tüm zorunlu doğruları yanlışmaz bir şekilde kavramış değiliz. Birçok ileri matematik teoremi zorunlu olarak doğru olsa da bazen bunların yanlış olduğunu düşünebiliriz. Benzer şekilde, uzun gösterimleri takip etmek, her bir öncül zorunlu ve mantık kusursuz olsa bile (yanılabilir) hafıza gerektirir (Newman, 1985, ss. 112–113). Sonuç olarak, zayıf fallibilizm, bilgiye sahip olabilmek için kanıtlarımızın mutlak doğruluk taşımasını gereksiz görürken; güçlü fallibilizm ise bundan bir adım ileri giderek, hiçbir bilginin mutlak kesinliğe ulaşamayacağını savunmaktadır. Bu iki yaklaşım, farklı vurgulara sahip olsalar da her ikisi de insan bilgisinin yanılabilir doğasına dikkat çekmektedir.

Eğer fallibilizm doğruysa, C. S. Peirce'nin hatırlattığı gibi, “yanılabilir bilgi ile hiçbir bilgi olmaması veya bilgisizlik arasında büyük bir fark vardır.” Güçlü fallibilizmi benimsemek en fazla, bilgi düzeyimizin, ilahi bilgiden farklı olarak, her zaman kusurlu veya yanılabilir nedenlere dayandığını kabul etmek anlamına gelir (Peirce, 1931, s. 16). Bu kabul, epistemolojide gerekçelendirmenin doğasına ilişkin tartışmaları doğrudan etkiler. Zira fallibilizm, bilgi için mutlak kesinliğin şart olmadığını, aksine gerekçelendirmenin çoğu zaman hataya açık temellere dayandığını savunur. Bu bakış açısına göre, bireyin inancı doğru olsa da bu inancın dayandığı kanıt veya temeller mantıksal olarak yanlış olma ihtimali ile uyumlu olabilir. Dolayısıyla, fallibilizm yalnızca insan bilgisinin sınırlarını tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda gerekçelendirme teorilerinin nasıl formüle edileceği ve bilgi tanımının hangi koşulları taşıması gerektiği sorularına da yön verir. Bu çerçevede, epistemik gerekçelendirmenin yapısı ve standartları, fallibilist perspektiften yeniden değerlendirilmelidir.

Epistemik Gerekçelendirme ve Fallibilizm

Çoğu insan, yalnızca inançlarının onları mutlu edip etmediğini değil, aynı zamanda doğru olma olasılıklarının olup olmadığını ve güçlü kanıtlarla desteklenip desteklenmediğini de önemsemektedir. Bu nedenle, epistemik gerekçelendirme hayatımızda önemli bir yer teşkil etmektedir.

Epistemik gerekçelendirme genel olarak, bir inancın sağlam temellere ve haklı çıkarıcı (doğruluğunu destekleyici) delillere dayanmasıdır (Conee & Feldman, 2004, s. 3). Başka bir ifadeyle epistemik gerekçelendirme, bir ifadenin ya da önermenin doğruluk koşulu veya sağlamlaştırılmış yargıdır (Durhan, 2019, s. 37). Bu noktada epistemologların çoğu epistemik gerekçelendirmenin insanlara bir şeyin doğru olduğuna inanmaları için iyi bir neden sağladığı ve inançlarının bir anlamda doğru olma olasılığını artırdığı konusunda hemfikirdir. Söz gelimi fallibilizmin/yanılabilirliğin tasviri olan “Bütün inançlar, en iyi ihtimalle, yanılabilir şekilde gerekçelendirilmiştir” ifadesini ele alırsak; bunu yorumlamanın en geleneksel yolu, hiç kimsenin (belirli bir inancın doğruluğuna dair kanıta sahip olsa bile) bu konumda olamayacağıdır. Yani, biri rasyonel olarak hareket ederse, yani kanıtı dikkate alır, anlar ve ona uygun yanıt vermeye eğilimli olursa, o kişi yine de o inancın doğru olduğunu şüpheye yer bırakmadan kabul edemez. Bu durum, bireyin kendi bilişsel sınırlılıklarını fark etmesini sağlayarak epistemik tevazuya zemin hazırlar; çünkü her bilgi iddiası, ne kadar güçlü görünürse görünsün, sorgulanabilir olma niteliğini korur.

Epistemik gerekçelendirme teorisi olarak fallibilizmi anlamının en iyi yolu, yanılabilirlik meselesini, belirli bir inanç yerine geçtiği iddia edilen gerekçelendirme içinde ortaya çıkan bir sorun olarak konumlandırmaktır. Bu bağlamda, “Bütün inançlar, en iyi ihtimalle, yanılabilir

şekilde gerekçelendirilmiştir” ifadesi, belirli bir inancın doğruluğunu teyit etmede kişinin gerekçesi ne kadar tatmin edici olursa olsun, bu gerekçelendirme asla kesin veya inandırıcı değildir – her zaman iyileştirme veya rasyonel şüphe için bir alan vardır, anlamına gelmektedir (Okwenna, 2021, ss. 75-76). Burada sözü edilen rasyonel şüphe, fallibilizmin temel ilkelerinden biridir ve eleştirel düşünme pratiğinin epistemik dayanağını oluşturmaktadır. Bu ilke, yalnızca felsefi bir pozisyon değil, aynı zamanda bilgi üretim süreçlerinde işlevsel bir yaklaşım olarak da kendini gösterir.

Bilgiyi akılcı bir biçimde sorgulamak, fallibilist bir tavidir. Öyle ki fallibilizm, bilgiyi sorgulama ve yanılabilirliği kabul etme üzerine kuruludur. Nitekim bu, bilginin mutlak doğruluğundan ziyade sürekli gözden geçirilebilir ve düzeltebilir olduğuna inanmayı içermektedir. Her bilgi iddiasının, daha iyi kanıt veya gerekçeler ortaya çıktığında revize edilebilmesi, bilimi ilerleten mekanizmalardan biridir. Nitekim bilimsel ilerleme, hataları tespit edip giderebilen ve mevcut bilgi birikimini sürekli olarak iyileştiren bir zihniyetin ürünüdür; fallibilizm ise bu zihniyetin felsefi temelidir. Eş deyişle fallibilizmde, her bilgi iddiası, daha iyi kanıt veya gerekçeler ortaya çıktığında gözden geçirilebilir veya reddedilebilir. Bu da rasyonel şüpheyi bir tür metodolojik araç haline getirmektedir.

Rasyonel şüphe, bu tür gerçek veya potansiyel şüpheyi, sadece psikolojik olarak mevcut olan irrasyonel şüpheden ayırmak için kullanılmaktadır. Bu tür bir şüphe, bir kişinin bir inancın doğruluğuna dair kanıtı dikkate almasına rağmen o inancın doğruluğunu kabul etmeyi reddetmesi durumunda iki olası şekilde ortaya çıkabilir. Şimdi, eğer kişinin inancın doğruluk değerini reddetmesi (1) kanıtı yanlış anlamaktan veya (2) bakış açısına dayalı önyargılar gibi psikolojik sorunlardan kaynaklanıyorsa, rasyonel olarak, kesin kanıtların karşısında bile, bu tür bir asılsız neden her zaman şüpheyi yol açabilir. Ancak yanılabilirlik, şüphenin bu psikolojik durumuyla ilgilenmez. Tersine, rasyonel şüpheyi ilgilenir; aslında iddia ettiği şey de rasyonel şüphenin sürekli var olma olasılığıdır (Okwenna, 2021, s. 76). Öyleyse rasyonel şüphe, bir inancın veya bilginin doğruluğunu sorgularken makul, mantıklı ve gerekçelere dayalı bir şüphe ortaya koymayı ifade etmektedir. Yani, rastgele veya önyargılı bir şüphe değil, bilgiye dayalı ve akılcı bir şekilde temellendirilen bir sorgulamadır.

Fallibilizm, gerekçelendirme sürecinin yanılabilir olduğudur. Bir inancın doğru olduğuna dair gerekçemiz her ne olursa olsun, bu gerekçenin kendisi de hata yapmaya açık olabilir. Dolayısıyla, yanılabilirlik problemi, aslında bu gerekçenin doğasında yer alır. Şöyle ki tekrar tekrar sözünü ettiğimiz “Tüm inançlar, en iyi ihtimalle, yanılabilir bir gerekçeye dayanır” şeklindeki yanılabilirlik doktrini, kanıtların ne ortaya koyduğundan bağımsız olarak, bu kanıtlar ne kadar dikkatli toplanmış ve ne kadar rasyonel bir şekilde kullanılıp değerlendirilmiş olursa olsun, bu yolla desteklenmesi gereken bir inanç için kesin bir gerekçelendirme sağlanamayacağını söylemektedir. Aynı şekilde, herhangi bir inancın formüle edilmesi sürecinde, kişinin hangi koşulda olursa olsun, bu inancın doğruluğuna dair bir garanti sağlanamayacağını ifade etmektedir. Öyleyse bu doktrine bağlı olarak mevcut herhangi bir gerekçelendirme her zaman hataya açık (yanılabilir) olacaktır. Bu anlamda, epistemik gerekçelendirme üzerine bir teori olarak fallibilizm, mantıksal bir mesele olmanın ötesine geçerek, insanın bilişsel durumunu derinlemesine anlamaya yönelmektedir (Okwenna, 2021, ss. 76-77).

Bilgi, mutlak bir kesinlik gerektirmese de yine de güçlü bir gerekçelendirme derecesi talep eder; yani, bir inancın doğru olma olasılığını yüksek kılan, ancak doğruluğunu garanti etmeyen bir gerekçelendirmeye ihtiyaç vardır (Hannon, 2014, s. 1121). Fallibilizm bu bağlamda, bilgi ve gerekçelendirme üzerine geliştirilmiş bir epistemik tez olarak anlaşılır. Bu yaklaşım, bir inanca sahip olmak için gerekçemiz yanılabilir olsa bile, söz konusu şeyin bilinebilir olduğunu savunur. Bu çerçevede fallibilizm yalnızca gerekçelendirme sürecinin yanılabilir olduğunu ileri sürmekle kalmaz; aynı zamanda epistemik tevazu, eleştirel düşünme ve bilimsel ilerlemenin sürdürülebilirliği için gerekli olan teorik çerçeveyi de sunar. Böylelikle hem bireysel hem de

kolektif bilgi arayışımız, kesinlik arzusuna kapılmadan, ama sürekli olarak daha iyiye ulaşma hedefiyle şekillenir.

Yanılabılır bir gerekçelendirme, inancın yanlışlığıyla uyumlu olabilir; yani, bir inanca sahip olmak için sahip olunan gerekçeler, inancın doğruluğunu garanti etmez. Dolayısıyla, bir gerekçelendirme ne kadar güçlü görünürse görünsün, bu gerekçeye dayanılarak edinilen inanç her zaman yanılabılır niteliktedir. Bu nedenle "fallibilizm" yaygın bir biçimde, bilgi ve gerekçelendirmeye ilgili bir tezin adı olarak kullanılır. Bu, inançlarımız için yanılabılır gerekçelerimiz olabilir ve bir şeye inanmak için yalnızca yanılabılır bir gerekçelendirmemiz olsa bile, bir şeyin olduğunu bilmenin mümkün olduğu tezidir. Standart kullanıma göre, yanılabılır bir gerekçelendirme, söz konusu inancın yanlışlığıyla uyumlu olandır, çünkü bu gerekçelendirmeye sahip olmak, inancın doğruluğunu gerektirmez. Dolayısıyla, bir gerekçelendirmenin, birinin bu tür bir gerekçelendirmeye sahip olduğu her durumda, o kişinin söz konusu inanca sahip olması halinde, bunun doğru olacağı yönünde bir doğa yasası olsa bile yanılabılır olduğu söylenebilir. Şu hâlde bilginin gerekçelendirilmiş inanç gerektirdiğini varsayarsak, bilgi hakkındaki yanılabırlık şu şekilde formüle edilebilir: Bazı P'ler için, P yanlış olduğunda da P'ye inanmak için tam olarak aynı gerekçelendirmeye sahip olursa bile, birinin P'yi bilmesi mümkündür (Leite, 2010, s. 370).

Epistemolojide fallibilizmi kabul etmek neredeyse evrenseldir. Örneğin S'nin q'yu yalnızca r'nin q'yu gerektirmesi durumunda r mantığı temelinde bildiği ilkesini destekleyen herhangi bir bilgi teorisi, şüpheci bir sonuca varmaya mahkûmdur. Fallibilist teoriler bu gerektirme ilkesini reddeder ve böylece bu doğrudan şüpheci sonuçtan kaçınırlar (Cohen, 1988, s. 91). Başka bir ifadeyle, bir önermeyi ancak ve ancak gerekçesi onun doğruluğunu zorunlu kılıyorsa bilgi sayan her kuram, kaçınılmaz olarak şüpheciliğe yol açar; fallibilizm bu sınırlamayı esneterek, bilgi iddialarının yanılabılır gerekçelerle de geçerli olabileceğini gösterir.

S'nin bir q önermesini r gerekçesiyle bildiği ancak ve ancak r, q'yu *zorunlu olarak* içeriyorsa (*entails*) kabul eden her bilgi kuramında, "r'nin q'yu gerektirmesi" ifadesi ile anlatılmak istenen, r doğruysa, q'nun da zorunlu olarak doğru olması gerektiğidir; yani r, q'yu mantıksal olarak içermektedir. Ancak bu oldukça güçlü bir şarttır. Örneğin:

- r = "Bu hayvan bir kedi."
- q = "Bu hayvan bir memelidir."

Bu durumda r, q'yu mantıksal olarak içerir, çünkü her kedi bir memelidir. Ama:

- r = "Cam kırıldı."
- q = "Ali camı kırdı."

Bu durumda r, q'yu zorunlu olarak içermez. Camın kırılmış olması, Ali'nin kırdığını kesin olarak göstermez. Bu sadece muhtemel bir çıkarımdır. Dolayısıyla böylesi bir şartlandırma şüpheciliğe götürür. Çünkü bilgiye sahip olmayı bu kadar güçlü bir zorunluluk ilişkisine bağlarsak (yani r, q'yu mutlaka gerektirmeli dersek), günlük hayatta bilgi olarak kabul ettiğimiz pek çok şey bu ölçüte uymaz. Gerekçelerimiz çoğu zaman q'yu zorunlu olarak değil yalnızca olasılıklı biçimde destekler. Öyleyse eğer sadece "gerektirme" ile bilgiye sahip olabiliyorsak, o zaman çoğu bilgi iddiamız bilgi sayılmaz. Bu da bizi şüpheciliğe, yani "gerçekte hiçbir şeyi gerçekten bilemeyiz" sonucuna yol açar. Bu yüzden fallibilist epistemologlar, gerekçenin bilgiyi desteklemesi için *gerektirmek* değil, daha zayıf bir ilişki olan epistemik doğrulama veya yüksek olasılığın yeterli olduğunu savunurlar. Bu yaklaşım, şüpheciliği aşmaya çalışan daha ılımlı bir perspektif sunar.

Şüphecilik ve Fallibilizm

Günümüz epistemolojisinde pek çok filozof, radikal şüpheciliğin bilgi imkânını bütünüyle reddeden sonuçlarından kaçınmak amacıyla fallibilist bir bilgi anlayışını benimsemektedir.

Fallibilizm, bireylerin tam anlamıyla kesin olmayan gerekçelere dayanarak bilgiye sahip olabileceğini savunan görüştür. James Pryor'un ifadesiyle, "bir fallibilist, inançlarımızın doğru olduğunu garanti etmeyen bir gerekçelendirmeye dayanarak bilgi sahibi olabileceğimize inanan kişidir" (Pryor, 2000, s. 518). Harvey Siegel'in belirttiği gibi, epistemoloji alanında "artık hepimiz yanılabiliriz" (Siegel, 1997, s. 164); Michael Williams da benzer şekilde "günümüzde hepimiz fallibilistiz" der (Williams, 2001, s. 5). Stewart Cohen'e göre ise, "epistemolojide fallibilizmin kabulü neredeyse evrenseldir" (Cohen, 1988, s. 91). Bu yaygın kabul, fallibilizmin, şüphecilikten kaçınma amacıyla epistemolojideki tek ciddi alternatif olarak görülmesine yol açmıştır.

Fallibilizmin temel tezi, çürütülebilir kanıtlara dayanarak bilgi edinmenin mümkün olduğudur (Pryor, 2000, s. 543). Ancak bu, fallibilizmin şüphecilikten zorunlu olarak kurtuluş sağladığı anlamına gelmez. Bir epistemolojik teori, bilgi için gereken gerekçelendirme düzeyinin "tamamen kesin olmaktan uzak" olduğunu kabul edebilir (fallibilizm) ve yine de bilgiye ulaşmak için standartları son derece zorlayıcı belirleyerek sıradan bilgi iddialarının çoğunu geçersiz sayabilir (şüphecilik). Dolayısıyla hem fallibilist hem de şüpheli olmak mantıksal olarak tutarlıdır.

Bu bağlamda fallibilist şüpheli, iki tezi kabul eden kişidir:

(1) Bilgi için gerekçelendirme düzeyi mutlak kesinlik gerektirmez;

(2) Buna rağmen, sıradan bilgi iddialarımızın çoğu yanlış ya da gerekçesizdir. İlk bakışta bu ikili pozisyon çelişkili görünse de Hannon'ın vurguladığı gibi, fallibilizm tek başına bilgi iddialarımızın çoğunun doğru olduğuna dair bir güvence sunmaz (Hannon, 2021, s. 173). Çağdaş epistemolojide fallibilizm ile şüphecilik genellikle karşıt görüşler olarak sunulsa da tarihsel ve teorik açıdan bu iki pozisyonun bir arada savunulması mümkündür.

Tarihsel bağlam açısından bakıldığında, fallibilizmin şüphecilikle ilişkisi Antik Yunan düşüncesine kadar uzanır. Özellikle Akademik Şüphecilik geleneğinde (ör. Larissa'lı Philo), bilgi için kesinlikten daha düşük bir standardın kabul edilmesi gerektiği savunulmuş, ancak bu standart yine de hataya açık kalmıştır (Hankinson, 1995, ss. 174-176). Benzer şekilde, David Hume, insan aklının sınırlılıkları nedeniyle hiçbir zaman mutlak kesinliğe ulaşamayacağımızı, fakat yine de "makul gerekçeler" temelinde inançlarımızı sürdürebileceğimizi öne sürmüştür (Hume, 1748/2007, ss. 124-126). Bu yaklaşım, çağdaş fallibilizmin tarihsel öncüllerinden biri olarak kabul edilmektedir (Fogelin, 1985, ss. 32-34).

Modern bağlamda ise Descartes sonrası tartışmalarda fallibilizm, Kartezyen kesinlik idealiyle karşı bir tepki olarak öne çıkmıştır. Descartes'ın "kuşku yöntemi" mutlak kesinliğe dayalı bilgi standardını merkeze alırken (Descartes, 1641/1984, s. Meditasyon I-II), fallibilistler bu standardın aşırı katı olduğunu ve bilgi iddialarını gereksiz yere imkânsız hâle getirdiğini ileri sürmüştür. (Williams, 2001, ss. 45-47). Günümüzde ise, pek çok epistemolog fallibilizmi, şüpheciliğin aşırı sonuçlarından kaçınmak için kullanışlı bir araç olarak görse de bu görüşün kendi başına şüpheciliği çürütmeye yetmediği yönündeki farkındalık giderek artmaktadır. Bu bağlamda, fallibilizmin temel mesajı ve epistemolojik önemi, bilginin mutlak yanılmazlık yerine bağlamsal güvenilirlik ve şüpheye açıklık ile değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamasıdır.

Sonuç

Fallibilizm, bilginin mutlak yanılmazlık ya da hatasızlık anlamına gelmediğini, aksine belirli bir bağlamda şüphenin yokluğunu ifade ettiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımda bilgi, her durumda kesin ve değişmez olmaktan ziyade, mevcut kanıtlar ve koşullar çerçevesinde makul biçimde kabul edilen bir inanç olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bilgi iddiaları mutlak doğruluk garantisi taşımamakla birlikte, yine de güvenilir ve işlevsel olabilir.

Fallibilizmin temel öncüllerinden biri, her inancın yanlış olma ihtimali bulunduğunu kabul etmektir. Bu, tüm inançların yanlış olduğu anlamına gelmez; yalnızca doğruluğun her zaman garanti edilemeyeceğini ve bilişsel yetilerimizin sınırlılıkları nedeniyle kanıtları hatalı değerlendirme riskimizin bulunduğunu gösterir. Bilgi, bu anlayışta, hatanın mutlak dışlanması değil, içinde bulunulan bağlamda şüpheye makul ölçüde kapalı olma durumudur.

Sonuç olarak, fallibilizm bilginin nihai ve değişmez bir “son durum” değil, sürekli gözden geçirilebilen, kanıtlara ve argümanlara açık bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açık tutum hem entelektüel dürüstlüğün hem de metodolojik esnekliğin vazgeçilmez bir unsuru olarak, çağdaş epistemolojide bilginin daha esnek, bağlamsal ve pratik bir anlayışla ele alınmasına imkân tanımaktadır.

<p>Etik Beyan/ Ethics Statement</p> <p>“<i>Fallibilizm: Felsefî Bir Kavram Analizi</i>” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinden herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.</p>
<p>Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik. Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. Teşekkürler: Bu çalışma için teşekkür beyanı bulunmamaktadır. Yapay Zekâ Beyanı: Herhangi bir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır.</p>
<p>Peer-review: Externally peer-reviewed. Double-blind Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest Financial Support: The author declared that this study has received no financial support Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required. Acknowledgments: The authors have no acknowledgments to declare. AI Declaration: The author declares that any of AI tools has not been used for this study</p>

KAYNAKLAR/REFERENCES

- Brown, J. (2018). *Fallibilism: Evidence and Knowledge*, New York: Oxford University Press.
- Cohen, S. (1988). How to Be a Fallibilist, *Philosophical Perspectives*, 2, 91-123.
- Conee, E. & R. Feldman. (2004). *Evidentialism: Essays in Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.
- Descartes, R. (1641/1984). *Meditations on First Philosophy*. C. Adam & P. Tannery (Eds.). (Trans: J. Cottingham, R. Stoothoff & D. Murdoch). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dewey, J. (1938). *Logic - The Theory of Inquiry*. New York: Henry Holt and Company,
- Dougherty, T. (2011). Fallibilism, In: S. Bernecker and D. Pritchard (eds.) *The Routledge Companion to Epistemology* (pp. 131–143), New York: Routledge.
- Durhan, G. (2019). Gettier Problemi Bağlamında Epistemik Gereççelendirme Anlayışının Kritiği. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 36-45. Doi: 10.20304/humanitas.450671
- Fogelin, R. (1985). *Hume's Skeptical Crisis*. Oxford: Oxford University Press.
- Gage, L. P. & Aquino, F. D. (2023). Newman the Fallibilist. *American Catholic Philosophical Quarterly*, 97(1), 29–47. Doi: 10.5840/acpq2023328262.
- Hankinson, R. J. (1995). *The Skeptics*. London: Routledge.
- Hannon, M. (2014). Fallibilism and the Value of Knowledge, *Synthese*, 191(6), 1119-1146.
- Hetherington, S. (2025). Fallibilism, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://www.iep.utm.edu/fallibil/>. Erişim tarihi: 30/04/2025.

- Hume, D. (1748/2007). *An Enquiry Concerning Human Understanding*. P. Millican (Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Leddington, J. (2018). Fallibility for Infallibilists, In: J. Gersel, R. T. Jensen, S. Overgaard & M. S. Thaning (Ed.), *In the Light of Experience: Essays on Reasons and Perception* (pp. 161–186). Oxford: Oxford University Press.
- Leite, A. (2010). Fallibilism, In: D. Jonathan, S. Ernest & S. Matthias (eds) *A Companion to Epistemology* (pp. 370-375). Oxford: Blackwell.
- Martela, F. (2015). Fallible inquiry with ethical ends-in-view: A pragmatist philosophy of science for organizational research. *Organization Studies*, 36(4), 537–563. Doi: 10.1177/0170840614559257
- Newman, J. H. (1985). *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, I. T. Ker (ed), Oxford: Clarendon Press.
- Okwenna, C. M. (2021). Knowing Fallibly and Its Epistemic and Non-Epistemic Implications: Fallibilism Revisited. *IGWEBUIKE: An African Journal of Arts and Humanities*. 7(3), 73-90. Doi: 10.13140/RG.2.2.10379.82727
- Peirce, C. S. (1931). *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce* (Vol. I), Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Peirce, C.S. (1960). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* (Volume I and II), C. Hartshorne, P. Weiss (eds.), Cambridge: Harvard University Press.
- Popper, K. (1945). *The Open Society and Its Enemies: The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx, and the Aftermath*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Popper, K. (1959). *The Logic of Scientific Discovery*. London and New York: Routledge.
- Pryor, J. (2000). The Skeptic and the Dogmatist, *Nous* 34(4), 517–549.
- Siegel, H. (1997). *Rationality Redeemed?* New York: Routledge.
- Stanley, J. (2005). Fallibilism and Concessive Knowledge Attributions, *Analysis* 65(2), 126–131.
- Williams, M. (2001). *Problems of Knowledge: A Critical Introduction to Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.